

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIĄZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
ת.ד. 17209 תל אביב 69051 lili@lyhaber.com
cracowassociaton.gmail
טלפון: 054-4436366, פקס: 09-9579540

גליון 62, פברואר 2012 שבת תשע"ב

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

קוראים במגילת אסתר ב"יד ושם"

ביום חמישי, י"ד אדר 8 במרץ 2012, נתכנס בשעה 17:45 בבית הכנסת שב"יד ושם" לקריאת מגילה אסתר, להמשיך במסורת שבה התחלנו לפני מספר שנים. יקרא במגילה פרופ' יונתן הלוי, מנהל בית החולים "שערי צדק", ובאירוע תוצג המגילה שנמצאה לאחר חיסול גטו קרקוב במרץ 1943, ולאחר 60 שנים שבהם התגלגלה בפולין נתרמה ל"יד ושם".

בואו עם הנכדים, בתחפושות ורעשנים!

פורים בקרקוב. איפה? באיזו שנה? מי המשתתפים?

תעלומת "ביצת" גורדוניה

לאחרונה נמצא בקרקוב, באיזור פרוקוצ'ים, החפץ שבתמונה, שגודלו כגודל ביצה בינונית. תושב המקום שעדר את חלקתו ראהו באדמתו, הרימו, ניקה אותו ואז הבחין בסמל מגן דוד. האיש הביא את החפץ למשרדי הקהילה היהודית בקרקוב, ומר **תדאוש יעקובוביץ**, ראש הקהילה, המשיך וחשף את האותיות העבריות "גורדוניה" (תנועת נוער ציונית עולמית שנקראה על שם אהרון דוד גורדון, ונוסדה בגליציה בשנת 1925. חבריה דגלו בהגשמת רעיון העבודה העצמית, בהתיישבות חקלאית, הומניזם ווהחיאות השפה והתרבות העברית)

האם מישהו יודע מהו החפץ ולמה שימש?

קצרים

השקת הספר בפולנית של מרצל גולדמן "W nocny przychodzi myśli..." תתקיים בשבת ה-17.3.2012 ב-17:00 במרכז לדיאלוג רח' סטרודומסקה 11. מי מכם שיהיה בקרקוב באותו מועד מוזמן לקחת חלק בארוע.

***

בגיליון ינואר פורסם על קבר האחים במיודובה, בו קבורים 18 קורבנות מ-2 פוגרומים (אפריל, מאי 46) שהתרחשו בדרכם לארץ ישראל. בעקבות הפרסום מתקיים מחקר על כך.

מי שיכול לספר על האירועים - הפוגרומים, הקבורה או על הקורבנות מתבקש להתקשר

לגיל פארן

במיל farang@zahav.net
טלפון 050-3298162

***

יצחק בן זאב (שכטר) מספר כי שיחק כדורגל עם אברהם ליבוביץ (לאבאן) בקבוצת "שיאוה", שהיתה קשורה עם פועלי ציון ימין. באחד המשחקים נגד קבוצת פרוקוצ'ים, הרביצו הגויים לשחקנים היהודים ופצעו אותם. לאבאן, שהיה בחור חזק ואמיץ, השיב מכות למתקיפים.

***

ברכה לנדאו מבקשת מידע על בית היולדות Lecznica, בו נהגו ללדת הנשים היהודיות בקרקוב שלפני המלחמה. האם מישהו עדיין זוכר היכן היה בית היולדות?

***

בקרקוב עומד לראות אור, במהדורה מחודשת בשפה הפולנית, ספרו של נתן גרוס על מרדכי גבירטיג Bard z Kazimierza. המעוניינים ברכישת הספר בקרקוב יפנו למערכת.

עלילות נעורים - עולמו של ליפק בוסק

ליפק בוסק בן שמונה, בתמונה יחידה ששרדה

ליפק שלח את האוטוביוגרפיה לתחרות ב-1934 בהיותו בן 18. שם העט שנתן לעצמו היה "אליעזר אחימאיר". שם זה ניתן או כביטוי להוקרתו לאחיו הבכור מאיר בוסק, משורר והיסטוריון, או, כפי דעתו של מחבר הספר עידו בוסק, בעקבות דמותו של אב"א אחימאיר, הפובליציסט מהתנועה הרוויזיוניסטית, וזאת עקב הזדהותו האפשרית של ליפק עם דרכו הרעיונית.

ספר חדש שראה אור "עלילות נעורים" מאת עידו בוסק, ובו אוטוביוגרפיות של בני נוער יהודים מפולין בין שתי מלחמות העולם, חושף לפנינו את עולמם של בני הנוער ככלל, ואת עולמו של הדוד שלא הכרנו. הספר מספר את סיפורם הנעלם של בני נוער שכתבו אוטוביוגרפיות בשנות השלושים של המאה העשרים במסגרת שלוש תחרויות על "האוטוביוגרפיה הטובה ביותר של הצעיר היהודי" שערך מכון יווא (יידישער וויסנשאפטלעכר אינסטיטוט). שלוש תחרויות אלו נערכו בשנים 1932, 1934 ו-1939. כ-600 אוטוביוגרפיות נשלחו, ורק 370 שרדו בדרך נס.

גם אנו זכינו להכיר מעט מדמותו של דוד שלא הכרנו, שרק תמונה קטנה שלו בהיותו ילד שרדה את השואה, באמצעות אוטוביוגרפיה החתומה בשם העט "אליעזר אחימאיר". הכותב מזוהה כליפא-כליפמן אליעזר בוסק, בנם של אריה לייבוש ואסתר בוסק מקרקוב. הזיהוי נעשה בעזרת כתב ידו של ליפא אליעזר כפי שזוהה ע"י אחיו יוסף, ופרטים כרונולוגיים נוספים.

החיבור משוכלל בהיבטים הספרותיים ופסיכולוגיים, ומובאים בו גם היבטים פוליטיים. בספר מנתח עידו בוסק את החיבור, על היבטיו השונים, הקשריו למציאות ומקומה של תנועת הנוער בעולמו של המספר.

ליפמן בוסק, או ליפק כפי שכינו אותו בבית, נולד ב-1916, ילד בלונדיני בעל עיניים תכולות, השלישי מבני בוסק. ליפק, נער יפה ואמיץ, הוכשר להיות מהנדס בניין בטכניון בקרקוב. בעזרת תושייתו ואומץ ליבו השיג במלחמה תעודות מקוריות של צעיר פולני בשם זביגניב קפלינסקי. בשם זה נסע למזרח פולין לעבוד כמהנדס, בזהות בדויה זו, אף פיקד על המחתרת הפולנית AK בעירה ויגודה (על יד סטריי).

ליפק הקפיד על קשר מכתבים עם ד"ר טשאסקה מנהל החנות של אביו אריה בוסק, והוא זה שהעביר את הידיעה על מותו של "המהנדס קפלינסקי" בראשית 1943 ע"י הגרמנים. לדברי הצעירה שהעבירה את ההודעה, הוא מת מות גיבורים, בבריחתו מהגרמנים שהגיעו לעירה בעקבות תפיסת שניים מחברי המחתרת. בבורחו ניהל קרב עם הגרמנים, והצליח לפגוע בהם, אך "קפלינסקי המהנדס", ליפק, נהרג.

רוב הפרטים המצויים באוטוביוגרפיה שכתב ליפק אינם תואמים את קורות חייו, להוציא שנת הלידה, חולניותו וחברות בתנועת הנוער השונות. האוטוביוגרפיה נכתבה מפרי דמיונו ובהסתמך כנראה על סיפור של חבר.

מדוע שלח ליפק את יצירתו הדמיונית לתחרות אוטוביוגרפיות? האם חשב שלתחרות יש אופי פוליטי, ורצה לקדם סדר יום אידיאולוגי המציע פתרון משלו לסבך החיים היהודיים? או שמא מצא הזדמנות לבטא את יכולותיו הספרותיות?

תשובה לכך, לצערנו לא תהיה לנו. אך הסיפור שנחשף לפנינו מגלה מעט מעולמו ויכולותיו העשירות, ומעט מהחיים שהיו ואבדו. וכך מתחיל הסיפור "שמונה עשרה שנה חלפו מאז הרגע שבו ראיתי לראשונה את העולם....."

להמשך, קראו בספר "עלילות גיבורים" מאת עידו בוסק בהוצאת מרכז זלמן שזר, בית שלום עליכם והאוניברסיטה העברית.

מוריה בוסק

נער-וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט (יווא)

אל הנוער העברי!

הנוער העברי לא היה מצנון של הנוער היהודי כל כך מסובך כמו שהוא נכשיר. קשים ביותר הם חייו החומריים. שיטות התנוון נחרפו. הלפו ועברו אחרות ודאגות שלעבר, התפוררה המסכה התברית. ועל הצעיר בעצמו נוטל לקבץ מעטרי בחיים. חיי הנפש של הנוער הצעיר בימינו שונים מתי הנפש של הנוער העברי לפנינו גם מקומי בחברה. אולם השוניים שהיו מה הם - כל שאלה זו או אשור לענות באופן מספיק טרם יתברר המצב כהיום. ובשנייה להכיר את המצב צריך לשאול את פי הנוער נוסף; הוא בעצמו צריך שיספר על בעיותיו הנפשיות והמציאליות.

בשכיל לפתוח מה לנוער העברי צורך המכון לפרטי ישראל (יווא)

התחרות על האוטוביוגרפיה המעולה של צעיר יהודי

נקבעו פירוטים כדל האוטוביוגרפיות המובנות ביותר:

- הפרס הראשון: 150 זלובים
- הפרס השני: 100 זלובים
- הפרס השלישי: 60 זלובים
- הפרס הרביעי: 40 זלובים
- הפרס החמישי והששי: 25 זלובים כל אחד
- הפרס השביעי ועד העשירי: כך אחד של כתבי היווא כ"א.

הרשות להשתתף בהתחרות לכל צעיר וצעירה מגיל של 16 עד 22 שנה. בלי הבדל של דת-השכלה, וחס-אבות, מקצוע, השתייכות למפלגה. מותר לסתוב בכל לשון ולשון. סינגון קליט אינו מעכב קבלת הפרס.

אל תאמר: להשתתף בהתחרות יכול רק מי שנצטרות ובמלאות עיניו עליו בחייו. לא כן. לא מספר המאורעות ולא יציאתם מנדר הרגיל הם המכריעים בדין. לא נדרשו אלא שהאוטוביוגרפיה תהא כתובה בטובה, בדיק ובפרוסות.

כנחת מתי? שלא לספר דברים שלא היו ולא נבראו אלא שבראים. שפנימים. מאיין ימא אל להצפין מאומה בחיית-הנפש, כדי שלא תצא תפוחת הכותב צנוטה ולקליט בחסר. חיה תמים וטבר מה שקרה לך בפועל ומה היתה פולת הספרים על נפשך.

דייק ברוז אל תרבה בסיפוט צדדיות שלא מן הענין. כל יווי ופרוסות שפנימים יאמר: W פרסותו מאז ספר כל דבר ודבר לפרווי. אל תבא ל"קטמא".

מודעה הקוראת לנוער היהודי להגיש אוטוביוגרפיות לתחרות האוטוביוגרפיה המעולה

שרולצ'קו (Srulczku)

החברות מירה נטל ואירנה יוהנס, 1950

את השיר שרולצ'קו (Srulczku) אני מקדישה לזכרה של חברת כיתתי, יזידת נפש אהובה עלי, מירה שנירר-נטל. זכרונות רבים מציפים אותי מהחוויות המשותפות שלנו מתקופת שהותנו במחנה קיץ (קולוניה Zawoja). כמו כן, יש לי גם זכרונות חדים וחמים יותר, וקרובים אלי, מחיינו בישראל, כאשר בתקופה זו היינו מתקשרות זו לזו באופן יום-יומי, עד למותה המצער.

אחד הזכרונות מוביל אותי לאחד מחדרי כיתות "הבודהה", שם אשר כל תלמידי התיכון העברי בקרקוב ע"ש ד"ר הילפשטיין כינו בו את הגימנסיה (בודהה = מלונה). היתה זאת שנת 1937. חורף. בשעת אחר הצהריים מירה יושבת ליד השולחן ואני עומדת לידה. אנחנו לבד בכיתה. אינני זוכרת למה היינו בבית הספר בשעה זו, כנראה בשל חוג או אירוע אחר.

SRULEK

W małym żydowskim zaułku, jest gwar
Duzo ludzi, radość, lamp naftowych zar
Handlarzowi z Łodzi syn się dziś urodził,
Własnie dostał piękne imię Srul.
Ojciec z radości, aż łzy w oczach ma.
Bawcie się radujcie, lecz już cicho szał
Srulek Oczko zmruzył,
Bał go pewnie znuzyl,
Spij kochany, nie znaj co to bol.

Ref. syneczku, drogi Srulku moj
Nad toba czuwa ojciec twój
Do Ciebie nie ma zalu
Szczęścia twego rad
Dopoki starczy sił
Ty w szczęściu bedziesz zyl
I wielkim kiedyś ujrzy ciebie świat.

Srulek już podrosł, do szkół idzie już
Nad nim wiecznie czuwa ojciec-aniol stoz.
Choc, jak wol charuje, syn tego nie czuje
Synek wszystko musi mieć, co chce.
Z pracy wraca ojciec do domu, w pozna noc
Kaszel dusi w piersi, stracił dawna moc.
Drzaca reka sina, gładzi głowke syna I przez lzy do
Srulka śmieje się.

Ref.

Srulka wesele odbywa się dziś, sale oświetlone, goście bawia się
Srulek dziś bogaty, nie zna swego taty,
Nawet nie zaprosił go na ślub.
Stary, złamany, w oczach wielkie lzy, stoi siwy ojciec
skulony u drzwi.
Tak bolesnie szłocha, on Srulka zawsze kocha,
Co tam ojciec, jutro może wrog

Ref. Syneczku Srulku drogi moj
Choc gorzko płacze ojciec twój
Do ciebie nie ma zalu, szczęścia twego rad.
Ty jesteś złota syt
Ja tylko stary Żyd
Bądź zdrow, ja idę w ciemny, straszny świat.

אירנה יוהנס לבית הימלבלאו

מירה מתחילה לזמזם שיר ברוסית, היא לא יודעת את פירוש המילים של השיר, וגם אני לא. מירה רק מבינה את תוכן השיר עליו למדה ושמעה מפי דודתה, גברת שנירר, (גב' שנירר היתה מנהלת בית הספר לבנות בקרקוב). רק המנגינה של השיר נשארה בזכרוני. ביקשתי ממירה לשיר שיר אחר בפולנית, כדי שאבין את הנאמר. ואז התחילה לשיר את השיר שרולצ'קו. היתה זו הפעם הראשונה וגם האחרונה ששמעתי את השיר. כשסיימה מירה לשיר את השיר, פרצנו שתינו בבכי היסטרי. לא בדיוק הבנו את התגובה הלא-שגרתית הזו. באותו רגע נכנסה לכיתה חברתנו, מרישה גולדמן, וכאשר ראתה את שתינו בוכות שאלה: מה קורה כאן? לא יכולנו לענות לה ובמקום זאת חיבקנו אותה. בקיץ האחרון, לפני פרוץ המלחמה, בטקס ט' באב שרנו במחנה הקולוניה את השיר "על נהרות בבל".

לאחר מלחמת העולם השנייה, נודע למירה שאני בחיים ומצאה אותי ביולי 1945, בכתובת הישנה בקרקוב. בפגישתנו השנייה סיפרה לי על התוכניות שלה ושל הוריה לעלות לארץ ישראל. הפגישה הבאה היתה כבר בארץ. מירה נישאה לאדריכל יליד קרקוב ובוגר התיכון שלנו, ינק נטל. נסיך חלומות לכל בחורה. הידידות שלנו פרחתה, ולמרות שלשתינו היו חברים רבים, הזמנים שבילינו שתינו ביחד היו היקרים ביותר. לא היתה שמחה ולא היה עצב, אשר האחת לא שיתפה את רעותה בה.

כשהחלטנו, בעלי ואני, לעבור דירה לתל אביב היה ברור שנחפש דירה בסביבה הקרובה למקום מגוריה של חברתי מירה, אשר שם משפחתה לאחר נישואיה היה נטל. הם גרו בפנית אחד העם ושדרות בן ציון, ואנחנו בפנית דזינגוף ושדרות בן ציון. משחלתה אמי הציעה מירה את עזרתה, וילדי שהו אצלה חודש ימים. מירה היתה האדם היחיד שידעתי כי תמיד אמצא אצלה חיוך ואהבה.

וחזרה לשיר אשר חיבר את החברות המופלאה שלנו, השיר שרולצ'קו: לא דיברנו ולא הזכרנו את השיר הזה, ואף לא את הבכי שליווה את שמיעת השיר, למרות שהיא בוודאי זכרה את האירוע היטב.

השיר שרולצ'קו לא הניח לי, ולמרות החברות עם מירה לאורך כל השנים הללו, לא שאלתי אותה על מילות השיר ופרושן. ביקשתי מאנשים מבוגרים וצעירים שיחפשו את מילות השיר, אך איש לא ידע ולא הכיר. את מירה לא שאלתי. 32 שנים חיפשתי את המילים, ללא תוצאה.

במקרה וללא סיבה ברורה, שאלתי את ידידתי הצעירה, אליזבת וייס, על השיר. והיא, שיש לה קשרים הדוקים עם אנשי מוסיקה בפולין, הפעילה את קשריה בוורשה ובקרקוב, והתוצאה: תקליט שרוט ומשובש משנת 1932 ובו מתנגן השיר. השיר אשר מזכיר לי את הידידות והחברות בניי לבין מירה. שיר אחד אשר שרנו להנאתנו כשהיינו נערות צעירות בקרקוב או שליווה את החברות הארוכה והקרובה שלנו כל השנים.

וכך אני מקדישה את השיר לחברתי היקרה, שנפטרה ממחלה בגיל צעיר, למירה נטל לבית שנירר.

קבוצת "עקיבא" בקרקוב בתקופת הכיבוש הנאצי

החודש מלאו 5 שנים לפטירתה של רבקה (ושקה) קופר-ליבסקינד לבית שפינר. העדות הוקלטה בדגניה ב' באחת השנים הראשונות שלאחר המלחמה, המקור: ארכיון משואה, תיק ע-8/13. מתוך: "שלוש שורות בהיסטוריה" הוצאת משואה – יד לחברי תנועות הנוער הציוניות בשואה ומרי;

לקרקוב מדרום וממקומות נוספים, עד אשר נסגר הגטו ושוב לא ניתן היה להיכנס אליו.

במרס 1941 נסעתי שוב לוורשה. הפעם נסעתי יחד עם דולק. נפגשתי שם עם צביה [לובטקיין] ואנטק [צוקרמן] בדז'ילנה 34. הוחלט אז להקים הכשרה לנגרים [הנגרים – חברי "עקיבא" שהו בהכשרה זו רק מספר שבועות]. ... אנשינו התארגנו בוורשה ברחוב נלבקי 28 [דירת פלוגת "עקיבא" היתה בנלבסקי 10]. אנו, חברי ההנהגה שכללה גם את יוסטינה, דולק וחברים בוגרים נוספים, ניסינו לרכז את הנוער מחוץ לגטו, בהכשרה החקלאית ליד קרקוב, גיבולטוב. הדבר לא עלה בידנו, ועם סגירת הגטו בחורף 1941 המשכנו בפעולה סדירה עם אותם בני נוער בתוך הגטו. לאחר תקופה של עבודה במקומות ארעיים מצאנו מקומות עבודה בטוחים יותר. אני התחלתי לעבוד בתחנה לילד.

בראשית 1942 התחלנו לחשוב על ארגון המחתרת. אחרי הגירוש בקיץ 1942 התארגנו החמישיות הראשונות. הן יצאו ליער אך לא הצליחו, וחזרו. באותה תקופה נסעתי כקשרית למקומות שונים, ובין השאר הגעתי לצ'ינסטוחובה... הוצאנו אנשים מהגטו למקומות בטוחים יותר; כמו כן ניסינו להשיג נשק.

בסוף שנת 1942, כאשר חזרתי מאחת הנסיעות ונכנסתי לגטו, נודע לי על פעולה נועזת מאד שביצעה קבוצה שלנו ברחובות העיר, ועל מאסרים שערכו הגרמנים בתגובה. זכורתי כי דולק ביקש ממני שלא אשאר בחדר, אלא אלך לישון במקום אחר. מרוב עייפות אמרתי: הלילה לא יקרה דבר. נשארתי. הגיעו שוטרים יהודים והתחילו לחפש את דולק. דולק לא נמצא. נאסרתי והובאתי לתחנת משטרה בשם סקונדה, ואנשי גסטפו החלו לחקור אותי. אמרתי שאיני יודעת כלום. לא האמינו לי וקיבלתי קצת מכות. באותו זמן נראיתי צעירה מאד, וניגנתי על הנימה הזאת. עשיתי את עצמי תמימה, ואכן הירפו ממני. העבירו אותי לבית סוהר, ושם נודע לי מפי שוטר מכר כי דולק נתפס, אולם הצליח להתחמק מפניהם. אני נשארתי במעצר. לאחר יומיים-שלושה הובאתי לחקירה נוספת, רצינית יותר. הם רצו לדעת מפי לאן ברח דולק, ומאין השיג אקדח בו איים על השוטרים היהודים. יצאתי בשן ועין, אך עדיין בריאה ושלמה. הוכנסתי חזרה לתא, וב-13 בינואר 1943 הגעתי לאושוויץ.

נכלא בבית הסוהר והוצא להורג. הפעולות הראשונות שלנו היו ארגון מחדש של הקן, יצירת תנאים נורמאליים פחות או יותר לפעולות ולשיחות. בתחילה היה לנו אולם, אבל מהר מאד נאלצנו לעזוב אותו. לאור זאת נערכו פגישות בבתי פרטיים. היו אלה פגישות שנחרתו היטב בזכרוני. בכל פגישה היו החברים מגיעים ובפיהם בשורות חדשות וידיעות מחרדות.

רבקה קופר בעת מתן עדות במשפטו של הצורר אייכמן, 1961

מהר מאד גם באנו בקשרים עם ריכוזי תנועה במקומות אחרים. כבר ראשית דצמבר נסעתי לוורשה להשמיד מסמכים, לאחר ששמרון וגוסטה נאסרו. יצרתי שם קשר עם חברי הקן המקומי. בוורשה נשארו רק חברים מעטים מאד. נשארתי שם יותר משבוע, התארגנו והתחלנו ליצור קשר בין החברים. הלכנו לפי כתובות החברים וחיפשנו אותם בין החורבות של העיר המופצצת. טיפין טיפין אותרו חברים נוספים. כאשר נסעתי נפרדתי כבר מ-30-40 איש, מתוך כ-800 שהיו שם לפני המלחמה. אך עשרות בודדות אלה הבטיחו לשמור על קשר ביניהם.

היו אלה אך שרידים. לאחר מכן המשכתי לנסוע הרבה. הגעתי לטומשוב-מאזובייצקי, וגם שם חידשתי את הקשרים. ביקרתי גם ברדום ובטרנוב. מונית לתפקיד זה של קשרית בשל חזותי ה"ארית"... שמרנו על הקשר גם באמצעות מכתבים. עם הקמת הגטאות החלה נדידה של יהודים, וחברים רבים הגיעו

נולדתי ב-1920 בז'שוב בפולין, להורים בני המעמד הבינוני. היתה זו משפחה ציונית-דתית: אבי היה מפעילי "הפועל המזרחי" ואמי היתה פעילה ציונית. למשפחה היו שני ילדים: אחי הקטן ואני. למדתי בבית ספר עממי פולני, ולאחר מכן בגימנסיה עברית בז'שוב. בשנת 1934 עברה המשפחה לקרקוב. סיימתי את חוק לימודי בגימנסיה עברית ב-1938, וקיבלתי תעודת בגרות.

כבר בגיל 13, עוד בהיותי בז'שוב, הצטרפתי לתנועת נוער "השומר הדתי". משעברנו לקרקוב הביאה אותי גולה [הקומוניסטית גולה מירה] בתחילה ל"השומר הצעיר", משם יצאתי די מהר. השכבה הצעירה לא מצאה חן בעיני. אחר כך הביא אותי אבא ל"השומר הדתי", שכן בז'שוב הייתי פעילה מאד בתנועה זו; אולם עד מהרה התרשמתי בבית הספר מפעילותה של תנועת "עקיבא" שהיתה התנועה הגדולה ביותר בקרקוב, ובגיל 14 הצטרפתי לתנועה זו. הייתי תלמידה טובה, כך שההשקעה בלימודים לא הצריכה ממני הרבה זמן. התמסרתי כולי לעבודה בתנועה. השתתפתי כמובן בכל המחנות ובכל המושבות, ובגיל 15 התחלתי, כמבקובל, להדריך. בגיל 17 הייתי לחברת הנהגת הקן. את עתידי וחיי ראיתי בהגשמה, בעלייה לארץ-ישראל. לאחר סיום לימודי שאפתי להתחיל מיד בלימודים גבוהים. תכננתי ללמוד רפואה, אבל זה היה חלום שלא ניתן היה להגשימו בפולין, לכן החלטתי ללמוד פילוסופיה, אך התנועה התנגדה, והחליטה שעלי לצאת לעבודה בתנועה. וכך בשנת 1938, מיד לאחר מושבת הקיץ, יצאתי לעבודה בהנהגה הראשית בוורשה...

המלחמה מצאה אותי בקרקוב. אחי הצטרף לגל הבורחים מזרחה מפני הגרמנים, ואילו אני נשארתי עם הורי. בדצמבר 1939 נישאתי לאהרון (דולק) ליבסקינד. המשכנו לשבת בקרקוב, ומטרתנו היתה לשמור על הגחלת. הרבה מצעירי התנועה ברחו מזרחה, אך רבים חזרו לאחר תקופה קצרה של נדודים, היות וצבאות הנאצים השיגו אותם. גם אחי חזר, ואף הוא היה פעיל בתנועה. הוא לא נשאר בחיים, הוא היה במחתרת יחד עם אידק [יהודה טננבוים, חבר "עקיבא"]. בצורה כלשהי, כנראה בעקבות בגידה, עלו על עקבותיו, מצאו במקום תעודות זהות "אריות" ותעודות אחרות, ואסרו אותו. הוא

על פולין, פולנים, וכמה דברים שלא ידעתי עליהם...

שלום. מאחר וזו הפעם הראשונה שאנחנו נפגשים כאן (ולא האחרונה, אני מקווה), הייתי רוצה ראשית להציג את עצמי. שמי ניסן צור, ובחמש השנים האחרונות אני מתגורר בקרקוב שבפולין ומשמש ככתב מעריב במזרח אירופה. אני מניח שאצל חלק נכבד מכם, כמו אצל מרבית האנשים ששומעים היכן אני מתגורר, עולה עכשיו בראש השאלה "פולין?? למה?? מה יש לו לחפש במקום הקר, אפור, ומלא האנטישמיות הזה?!!". אז זהו, שלא.

לא יודע כמה מכם ביקרו בשנים האחרונות או בכלל בפולין. בדרך כלל, כשאני מספר למכרים או סתם אנשים שאני פוגש שאני מתגורר בפולין, התגובה תמיד זהה. ראו שתי שורות למעלה. אבל אז, כשאני מנסה לברר איתם בעדינות האם ומתי הם היו בפולין שהם יודעים לתאר לי טוב כל כך את המקום שבו אני מתגורר, התשובה גם היא בדרך כלל זהה - "אני?? מעולם לא. רגלי לעולם לא תדרוך שם!!". אז לכל אלו שלא היו בפולין, אבל עדיין יודעים כל כך טוב מה קורה שם ולא מחמיצים הזדמנות להפגין בגאווה את הידע המופלג שלהם בפניי תוך הם מחמיצים את החיוך הקטן שאני מבליע באותו רגע, אנא אפשרו לי, ברשותכם, לשבור כמה סטיגמות.

פולין של היום רחוקה מאוד מאותה תדמית של מקום אפור (אם כי קר מאוד, אני מודה. אני כותב את הטור הזה כשמהחלון ניבטים פתיתי השלג שיורדים ומכסים את רצפת המרפסת החיצונית שלי בשכבה לבנה עבה) ואפילו האנטישמיות היא כבר לא מה שהיתה פעם. קרקוב, בה אני מתגורר, היא עיר יפיפיה שמזכירה לרבים את פראג, עיר בת מיליון תושבים מהם מאתיים חמישים אלף סטודנטים, מה שהופך את העיר למקום של צעירים עם אוניברסיטאות רבות, אתרי טיולים ואטרקציות רבות, וגם חיי לילה תוססים שלא היו מביישים ערים אירופאיות עם תדמית קצת יותר סקסית ומושכת. איך אמר לי פעם חבר שביקר אותי? "שמע, אם לא הייתי יודע שזו פולין, הייתי חושב

משלהם, ובסופו של דבר מצאתי את עצמי דווקא בקרקוב. בימים הראשונים עוד ציפיתי לראות ברחובות פולנים צמאי דם שמתרוצצים בחיפוש אחרי יהודים כדי לטבוח בהם, אחרי הכל כך זה היה נשמע בתיאורים ששמעתי לפני הנסיעה הראשונה שלי לפולין, אבל עד מהרה התברר לי כי הם כנראה עסוקים כרגע בדברים אחרים. חמש שנים שאני חי, מבלה, ומטייל ברחבי פולין, נהנה מכל רגע (תתפלאו, אפילו מהמינוס 17 מעלות שהיו בחורף שעבר), ועדיין לא נתקלתי בתופעות של אנטישמיות. לא שאין כאלו, כמובן שעדיין יש כאלו שיהודים הם לא בדיוק כוס התה שלהם, אבל הם די במיעוט ובדרך כלל החבר היחיד שלהם שנותר להם היא גם אותה כוס תה. לצערם, דווקא בשנים האחרונות היהדות חווה פריחה מחודשת בפולין - מגמות ללימודי יהדות נפתחות באוניברסיטאות (לראות סטודנטים פולנים בני עשרים שרים "יידישע מאמא" ביידיש... אין מופע סטנד אפ שישתוו לזה), הקהילות היהודיות גדלות וצומחות, ואפילו שחקני כדורגל ישראלים, כמה מהם גם חברי הקרובים, הפכו כאן לכוכבים נערצים. אחד הסיפורים המשעשעים קשור לקבוצת "ויסלה קרקוב", המפורסמת ביותר בפולין, אבל אותו אביא בטור הבא, יחד עם חוויות מחג החנוכה בקרקוב. שיהיה לכם סיבה לבוא לבקר שוב בבלוג שלי, לא?

את הרובע היהודי המרגש, עם בתי כנסת, בתי עלמין יהודיים ואפילו מסעדות שמתהדרות בשמות כמו "אריאל", "רובינשטיין" ועוד. למי שממש מתעקש ולא יכול בלי, שם תוכלו למצוא אפילו חומוס מדי פעם, אם כי על הטעם עצמו אני לא מוכן לקחת אחריות. אבו חסן מיפו, בכל מקרה, הוא לא. גם סביב קרקוב ישנם אתרי תיירות לא שגרתיים, כמו מכרות המלח של וייליצקה, זאקופנה, וכמובן מחנות ההשמדה הפזורים ברחבי המדינה ומזכירים לנו את ההיסטוריה הנוראית שאסור לנו לשכוח. אלו מקומות שבעיניי, לפחות, על כל יהודי לבקר בהם לפחות פעם אחת בחייו. אלפי סיפורים לא ישתוו למראה עיניים אחד. וכאן מגיע התור של סיפור אישי קצר:

סבי וסבתי נולדו בפולין, והכירו אחד את השני באושוויץ. סבי היה סנדלר וסבתי טבחית מעולה, מה שגרם לנאצים להשאיר אותם בחיים כדי שיבשלו להם ויתקנו את נעליהם. למזלם, הם הצליחו לשרוד את המלחמה והשואה, ולאחר מכן נשארו לחיות בפולין יחד עם בנם (שהוא במקרה גם אבי היקר) ובתם. הם חיו שם עד שבשנת 1957 החליטו לעלות לישראל. חלק שנות ילדותי "ביליתי" בשמיעת סיפורים על פולין - כמה היא מקום נורא ליהודים, כמה הפולנים אנטישמיים וכמה אסור ליהודים לדרוך שם. כמובן שזה חילחל עמוק לתוכי ומעולם לא תיארתי לעצמי שמכל המקומות בעולם - אמצא את עצמי דווקא כאן. אלא שלגורל או לאלוהים (תבחרו אתם) יש תוכניות

ניסן צור
התפרסם ב-NRG

דמי חכר fנת 2012

נא הקדימו את תשלום את דמי החבר, ואפשרו לנו להמשיך לפעול לשימור מורשת הקהילה.

שלחו המחאה על סך 150 ש"ח לארגון יוצאי קרקוב בישראל, ת.ד. 172091 תל אביב 69051

מי הכיר את רוברט אופנר הי"ד?

ונהרג במקום. הם ירדו מחוץ לגיטו מהצד שיצא לוויסלא" ההרוג היה אחי רוברט אופנר.

בין חפציו של רוברט התגלתה תמונה משפחתית ובעקבות כך נאסרו על ידי הגסטאפו ארבעה בני משפחה שלנו - אמיל אופנר (האב), זיגמונד אופנר (הדוד) הרברט אופנר (בן הדוד) ואנוכי אלפרד (יוסף) אופנר. ארבעתנו הועברנו לבית הכלא של הגסטאפו בגיטו. ב 14 למרץ 1943 בזמן חיסול הגיטו הועברנו למחנה ההשמדה אושוויץ-בירקנאו שם נרצחו כל בני משפחתי.

אני מבקש לברר כל פרט אפשרי על הפעולה ועל מעשיו של רוברט במחתרת בחודשים שקדמו למותו מאחר ובתקופה זו נהג רוברט להופיע לביקורים קצרים בדירה שבגיטו ולא שיתף אותנו בשום פרט הקשור לפעילותו במחתרת.

יוסף (אלפרד) אופנר

052-6699661

arie@flixwagon.com

בטוחים שהרגוהו. אבל התברר מי שהחטיאו. הוא קם על רגליו והתחיל לצעוק. הבחורים עלו במנוסתם לאחד הבתים ועלו לעליית הגג. כל המשטרה הועמדה על הרגליים. השוטרים הקיפו את גוש הבתים שאליהם נכנסו הבחורים. בראותם שאין דרך אחרת, התחילו לשזור חבל מחבלי הכביסה שעל עליית הגג, והחלו לרדת מעליו מגובה של שלש קומות. אחד הבחורים הצליח, השני הגיע רק עד מחצית הדרך כשהחבל נקרע והוא נפל

אני מבקש לקבל כל פרט אפשרי על אחי הבכור, רוברט אופנר הי"ד, חבר ה"ניצוץ" (איסקרא) הארגון היהודי הלוחם בגיטו קרקוב, אשר נהרג בפעולת ההתנקשות בחיי מארצל גרינר משתף פעולה עם הגסטאפו.

רוברט אחי נולד בשנת 1920 בקרקוב לאמיל ואנה אופנר. עד לפני הגירוש לגיטו גרנו ברחוב Librowszczyzna 7. רוברט למד והוסמך כחשמלאי רכב. מבנה גופו הגבוה תווי פניו ולבוש תואם הקנו לו מראה גרמני, שאפשר לו לשהות מרבית הזמן מחוץ לגיטו ואף למצוא עבודה במוסכים, שם נהג לחבל ברכבים גרמנים.

במסגרת פעילותו בארגון היהודי הלוחם רוברט השתתף בפעולה שתוארה בספר "בית המרקחת בגטו קראקוב" (עמוד 85) ובספר של ד"ר אריה באומינגר (עמוד 420) על פי מכתבו של שלמה שייך מיום 10.5.1959 "אחד המתנקשים התייצב מול מארצל גרינר וירה. מרצל נפל מיד. הבחורים התרחקו במהירות

גיבורי "ציגנריה"

בחנוכה תשע"ב הוקדש הארוע של ארגוננו לגבורתם של חברי תנועות הנוער בגטו קרקוב. שמחה שטיין, הבקיא בתולדות השואה ובמיוחד בגבורה של אותם זמנים אפלים, התייחס לחשיבות "ליל ציגנריה" - מעשה גבורה עילאי של הקבוצות היהודיות שפעלו בקרקוב בהיותם ראשוניים שהעלו את נס המרד, ויצאו לפעולה מזוינת יזומה על ידם נגד הפולש האכזר. דבר המאפיין את פעילותם מכל יתר הקבוצות המחתרניות היהודיות שפעלו באותם זמנים בהגנה על הגטו שלהם.

לצערי הרב צוואתה של גוסטה דוידזון-דרנגר, שנרשמה על דפי נייר טואלט בהיותה כלואה בבית הסוהר לנשים "הלצלוב" בקראקוב, ואשר בנס נמצאה אחרי המלחמה, לא הוגשמה.

בדף הראשון מבקשת היא כי כאן, בארצנו, הארץ עליה חלמו ואליה לא הגיעו - יזכרו אותם.

וכך היא כותבת: "מבין חומות הכלא, שממנו בוודאי לא נצא בעודנו בחיים, הננו שולחים לכם ברכה זו,

על רוח לחימה צה"ל מחנך את חייליו, אין אזכור למעשה גבורה של כ-80 צעירות וצעירים יהודים שפעלו והקריבו את נפשם למען "שלוש שורות בהיסטוריה. כי יידע העם כי רצינו שבבוא היום תאמר ההיסטוריה כי יהודי פולין לחמו על כבודם ועל חירותם גם כאשר הנאצים השפילו אותנו בברוטאליות והרגו ללא אבחנה את יהודי אירופה".

אני מודה לך לילי כי את היחידה המקיימת את צוואתה, ומבקש כי תמשיכי כך כל זמן שיהיה לך כוח. אולי את תצליחי לקיים את צוואתה בצורה יותר מכובדת, ולגרום לכך שבמסלול המשלחות היוצאות לפולין הביקור על יד קפה ציגנריה וברחוב יוזפינסקה 13 יהיה חובה.

אני, משארית קבוצת החלוץ הלוחם ששרד מהתופת, לא הצלחתי. אני כואב מאוד על כך שלא עמדתי במשימה שלשמה נותרתי בחיים. אני מעביר את המשימה הקדושה הזו לך ולארגון יוצאי קרקוב בישראל בהדרכתך. הלוואי ותצליחי למענם.

יהודה (פולדק) מימון (וסרמן)

ברכתם האחרונה של לוחמים צעירים. בנופלנו למען המטרה הנעלה והקדושה לנו. משאלת ליבנו היא - כי יישמר זכרנו בעתיד. מי ייתן והזכרונות המועטים הללו, הרשומים על גבי הדפים הפזורים, יעלו לפניכם תמונה נאמנה של המרד האחרון והעז ביותר בחיינו. הנני מביעה את משאלתי האחרונה: מי שימצא, לאחר המלחמה, את הדפים הגנוזים האלה, יפנה אותם לכתובת הבאה: קיבוץ עקיבא - חדרה ארץ ישראל, בית יהושע - השרון ארץ ישראל." (גוסטה דוידזון-דרנגר)

כאן בארץ לא מזכירים את "החלוץ הלוחם" ולא העמיד לגיבורים יד זיכרון, כפי שגוסטה ביקשה וציוותה.

המשלחות היוצאות לפולין לא מבקרות ליד בית קפה ציגנריה, במקום בו הושם שלט לזכר הפעולה, ואף לא ברחוב יוזפינסקה 13, שם רקמה הקבוצה את תוכניותיה ומשם יצאה לפעולות ראשוניות.

אפילו במשלחות צה"ל, "עדים במדים", שחשוב שידעו על גבורתם כי

גיטל נחמן'ס הכשנובאית

בימים אלה של הדרת נשים ממקומות ציבור, טוב נעשה עם נלמד מאמותינו ומאבותינו בגולה. את סיפורה של אשה אחת, גיטל נחמן'ס מכשנוב, בתם של נחמן וישניצר והנדלה קליינמן, שהיתה דודתה של סבתא של אמי, וחיה במחצית השניה של המאה ה-19, אצטט מתוך הספר שיצא לאור על ידי ארגון יוצאי כשנוב. וכך כתוב שם בעמודים 33-34:

"כשקראתי בעודי נער את האגדות הנהדרות על הנשים הצדקניות ובמיוחד על הדמות הנפלאה של שרה בת-טובים, זו האחרונה נראתה לי בדמיוני כדמותה של גיטל נחמן'ס.

גיטל נחמן'ס מכשנוב היתה ההתגלמות של התכונות שבהן הצטיינה האשה היהודיה בדורות הקודמים – יראת אלוהים, אהבת אדם ומתן הרבה צדקה. היא היתה בתו של יהודי פשוט וישר. לא למדן ולא חסיד, ולעומת זאת בעל צדקה ולב יהודי חם. גיטל נחמן'ס התגייסה לעזרת העניים והנדכאים, הזקנים והחולים, האלמנות והיתומים. לא היתה חברת צדקה או מוסד פילנטרופי שגיטל נחמן'ס לא היתה פעילה בהם. האשה העדינה והרחמניה הזו היתה בעלת רצון ברזל להגשים את משאלותיה, וכך הפכה עוד בחייה לדמות אגדית.

היא ראתה את עצמה, ובצדק, כאמא של העיר, ובתור שכזאת מילאה את תפקידה בשלמות. היא גילתה מרץ בלתי רגיל והרבה אומץ לב בעת שפעלה להצלת נפשות יהודיות מידיהם של הגויים. בבארק, ששכנה במרחק 10 ק"מ מכשנוב, התגוררה אצילה-גראפית שייסדה וטיפחה במנזר סמוך לאחוזתה פנימיה לילדים נטושים. כאשר נודע לגיטל נחמן'ס מפי עובדי המנזר, שהגיע לשם "א יידיש קינד" (ילד יהודי), תיכף ומיד רצה אל הגראפית ובכל מיני תחבולות השפיעה עליה להוציא משם את הילד היהודי. השתדלנות הזו תבעה אנרגיה ומסירות נפש, כי הגראפית האנטישמית היתה משסה את המשרתים והכלבים בגיטל נחמן'ס, מתוך חשש שאם גיטל נחמן'ס תצליח להיכנס פנימה היא תאלץ לתת לה את מבוקשה.

בית האבות בכשנוב נבנה הודות ליוזמתה, ויותר מכך, הודות לכספה. טרחה ועבודה רבה השקיעה גיטל נחמן'ס במוסד הזה, אשר למרבה הצער סבל, לאחר נסיעתה, מירידה ברמת החיים של דייריו ומהזנחה.

אפילו משוגעי העיר לא נעלמו מעיניה הערניות וליבה הרחום. למשוגע הידוע, מנחם משה, שהיה מוזנח מאד, דאגה שתמורת תשלום – יגלחו אותו מעת לעת ויובילו אותו בכוח לבית המרחץ, שם רחצו אותו והיא סיפקה לו

לבנים חדשים ובגדים להחלפה. סיפרו רבות על השפעתה על עבריינים ידועים ונסתרים. היא החזירה אותם למוטב והכניסה אותם חזרה אל החברה היהודית המהוגנת. בין היתר סיפרו שראש העיר של כשנוב, יהודי מתבולל ושונא ישראל מושבע, ד"ר קפלר, כה התרשם מאישיותה ועדינותה של גיטל נחמן'ס, שהוא לבש למענה טלית קטן והבטיח לה להניח תפילין יום יום...

גיטל נחמן'ס שאפה כל חייה להגיע לארץ האבות, וכאשר בעלה נפטר, ביותר עדיין אשה בגיל העמידה ללא ילדים, עלתה לארץ ישראל. שם, בארץ הנכספת, ליד הכותל המערבי וקבר רחל, האמינה שהיא ממשיכה את עבודתה למען כשנוב היהודית, על ידי תפילותיה ותחנוניה.

לילי הבר, נצר למשפחת וישניצר

רשימה חלקית של אתרי אינטרנט שבהם מידע על יהודי כשנוב :

- <http://www.gfh.org.il/?CategoryID=189&ArticleID=476>
- <http://www.gfh.org.il/?CategoryID=189&ArticleID=1302>
- <http://shma07chpo.blogspot.com/2007/08/blog-post.html>
- <http://www.muzeum.chrzanow.pl/index.php?id=103>
- <http://www.gidonim.com/city.asp?city=1>
- http://www.youtube.com/watch?v=aFC1IZ_Oybk (ul. Borowcowiej)
- <http://kirkuty.xip.pl/chrzanow.htm>
- <http://www.przelom.pl/tv/15/117/Zydzi-w-Chrzanowie/> (בפולנית)
- <http://www.jewishgen.org/yizkor/Chrzanow/chrzanow.html> (באנגלית)
- <http://www.muzeum.chrzanow.pl/index.php?id=7>
- <http://kirkuty.xip.pl/chrzanow.htm>
- <http://homepage.mac.com/crowns/chrzanovia/historia/avod1939.html>
- <http://www.youtube.com/watch?v=FK0EXYvWj9Y> סרטון ביו-טיוב
- <http://www.youtube.com/watch?v=hXe3jdpMKmg> : עוד סרטון ביו-טיוב על בית הקברות

עוד על מועדוני הכדורגל היהודיים בקרקוב

מאד מקובלת על חלקים ניכרים מיהדות פולין, ובתקופה מסויימת תמכו בה רוב יהדות פולין.

בשנת 1952 התקיים בתל אביב כנס של "מכבי" קרקוב. אבי, שהיה חבר ב"יוצ'נקה" שהשתייכה לתנועת הבונד, הוזמן – כצעד של פיוס היסטורי, להשתתף בכנס. אני הייתי אז בן שבע בלבד, וזכור לי שמאותו מפגש חזר אבי נרעש ונרגש. אולי נותרו בו, במפגש, שאריות של אותה יריבות.

אני מזדהה עם כאב "יוצ'נקה" ותנועת ה"בונד". אנשי ה"בונד" היו יהודים גאים ופולנים גאים, והקימו תנועה לתפארת. רובם הושמדו בשואה. רבים מהם השתתפו במרי הפולני נגד הנאצים ובמרד גטו ורשה. לדאבון לב הם סולקו מדפי ההיסטוריה. אין אני מזדהה עם המשנה האידאולוגית של ה"בונד", אלא רק עם חוסר הצדק ההיסטורי של ההתעלמות מתנועה חשובה זו.

דני דקל

לחלוטין את עצם קיומה של האידאולוגיה הנגדית, הוא שיצר את עיקר היריבות בין שתי האגודות, או לחילופין בין שתי התנועות. יתרה מכך, חיפשתי ולא מצאתי (הדגש הוא על אני) אף עדות כתובה למשחק או תחרות ספורטיבית שהיתה בין שתי האגודות. יתכן, כמובן, שהיו מפגשים לא רשמיים שלא תועדו.

ובנימה קצת אישית:

תנועת הבונד חוסלה למעשה בשואה חיסול פיסי וגם אידאולוגי – הרוב המכריע של יהודי פולין ששרדו הגרו, ומעטים בלבד נותרו בפולין. מתנועת ה"בונד" לא נותר כמעט דבר. "אחרון הבונדיסטים", מארק אדלמן, נפטר בפולין לפני כשנתיים.

תנועת הבונד היתה תנועה סוציאליסטית יהודית חילונית, ותקופה מסויימת היתה גדולה יותר מכל התנועות הציוניות גם יחד. פעילותה היתה נרחבת בתחומי החינוך, התרבות, העתונות, הבריאות והספורט. משנתה האידאולוגית היתה

בהמשך לתמצית עבודת מסטר של גב' אנה הלמביץ, מאוניברסיטת פוזנן, על מועדוני הכדורגל היהודיים בקרקוב בין שתי מלחמות העולם שהתפרסמה כאן, ולאור הקביעה שהיריבות בין "יוצ'נקה" ו"מכבי" קרקוב היתה "מלחמת קודש", אני מבקש להוסיף על שורשי היריבות בין יוצ'נקה ומכבי קרקוב.

היריבות בין שתי אגודות הספורט עמוקים יותר מיריבות בין שתי אגודות מתחרות וחורגים מההגדרה "דרבי" בהשוואה למושגי היריבות הקיימים היום בספורט. שורשי היריבות הם פוליטיים, ונובעים מהמחלוקת בקהילה היהודית בפולין בין תומכי תנועת ה"בונד" לבין המצדדים בתנועות הציוניות. המשנה האידאולוגית של הבונד שוללת את הבסיס האידאולוגי הציוני, והיא מהותית וחריפה. שיוך היריבות בין יוצ'נקה למכבי לשדה הספורטיבי בלבד אינו מדויק, וקשה מאד לבסס זאת במושגים של ספורט בלבד. הפער האידאולוגי העצום, אשר שלל

כנס חברי מכבי קרקוב ומשפחותיהם, תל-אביב 1952

מדריטש, המלאך הוינאי

בגיליון מס' 60 ביקשתם לספר על הוינאי יוליוש מדריטש. אני עבדתי אצלו. המתפרה היתה ברח' רינק פודגורסקי מס' 2-3. הוא היה בן אדם לא רגיל. בזכותו אני חיה ושרדתי את השואה.

אפשר היה לדבר איתו כמעט על כל בעיה. למשל, נשארתי בגטו עם גיטתי והילד שלה, הילד היה רשום איתי, ורציתי לנסוע לטרנוב. פחדתי שתהיה לי בעיה משום שאני הייתי צעירה מאד ולא יתנו לי לנסוע כי "יש לי ילד". מדריטש ענה לי בסבלנות שאני יכולה לנסוע כי שואלים רק שם משפחה ולא תהיה לי בעיה. הוא מאד הרגיע אותי.

עבדתי אצלו עד שהלכנו למחנה פלשוב, וגם שם עבדתי אצלו. אני זוכרת שבפלשוב נדרשה, כל קבוצת

הבנות שעבדו איתי, לכרוע ברך כאשר גט, מפקד מחנה פלשוב, הגיע. וזה היה צריך להמשך הרבה שעות. מדריטש אמר למפקדים הגרמנים ש"הבנות" שלו לא יכולות לכרוע ברך כי הן צריכות למחרת להגיע לעבודה והוא זקוק לבנות לא עייפות, שכן עליהן להספיק את עבודתן. הוא ביקש שנשב על הרצפה ולא נכרע ברך - שזה כמובן הרבה יותר קל ופחות כואב. מדריטש ישב איתנו כדי לשמור עלינו שלא יפגעו בנו. להפתעתי גט לא הגיב, וקיבל את בקשתו של מדריטש.

ביום כיפור בפלשוב צמנו. מדריטש, שהכיר את החגים שלנו, שאל את אחד הרבנים שהיו במחנה מה הדין לגבינו, ואז הוא אמר לנו שאנחנו לא צריכות לעבוד, אלא רק

לשבת ליד מכונת התפירה כאילו אנו עובדות. רק כאשר גט, מפקד המחנה יבוא לעשות ביקורת, עלינו לעבוד. וכך היה. בנוסף, כיוון שלא אכלנו כל היום, בשל הצום, הוא נתן לנו בערב חצי כיכר לחם, אשר בשבילנו היה זה ממש גן עדן בימים ההם.

מדריטש הוא בעיני מלאך. אין לי מילים לתאר את האיש. בכל שנות המלחמה הקשות שעברתי לא ראיתי גרמני עוזר וטוב כמוהו. הוא הוציא כסף מכיסו הפרטי כדי לקנות לנו לחם, כי היינו כל כך רעבות. הוא עשה הכל כדי שלא נסבול ועד היום אני לא מבינה מה היו המניעים שלו מלבד היותו אדם אנושי בניגוד לחיות שפגשתי במלחמה ההיא.

רבקה (רגינה) מנדל
מספר אושוויץ על היד 27571